

ДАСЛОЎНА

Зварот да беларускага народу
з нагоды 92-х угодкаў БНР

Дарагія Суродзічы-Беларусы!

Ад імя Рады Беларускае Народнае Рэспублікі вітаю Вас з вялікім нацыянальным святам, Днём Волі, і жадаю Вам правесці яго з вераю і надзеяю на лепшую будучыню. Беларускі народ даможацца волі й дэмакратыі, так як дамогся незалежнай дзяржавы. У вольным сьвеце мы ведалі, што ніякае зло ня можа быць вечным. Чыталі Трэцюю Ўстаўную Грамату Рады БНР, якая абвяшчала незалежнасць Беларускае Народнае Рэспублікі, і верылі, што, калі ў 1918 годзе ў такіх цяжкіх умовах наш народ здолеў выказаць сваё жаданне быць вольным між вольнымі народамі сьвету, дык ён знойдзе ў сабе сілы ператрымаць здзек і няволью савецкіх часоў ды адродзіць зноў сваю незалежную дзяржаву.

Сёння хацела-б падзяліцца з Вамі вытрымкай з Трэцяй Ўстаўной Граматы, якую ўважаю асабліва натхняльнай:

“Цяпер мы, Рада Беларускае Народнае Рэспублікі, скідаем з роднага краю апошняе яромо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расейскія цары на наш вольны і незалежны край.

Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца незалежнаю вольнаю дзяржаваю. На моцы гэтага траціць сілу ўсе старыя дзяржаўныя зьвяззі, якія далі магчымасць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь трактат у Берасці, што забівае насмерць беларускі народ, дзелячы зямлю ягоную на часткі”.

Дарагія Суродзічы! Памятайма гэтыя словы. Толькі свая незалежная вольная дзяржава абароніць край ад захопніцкіх замаху на яго, зь якіх-бы бакоў яны ні йшлі. Толькі дэмакратычны ўрад здолее забяспечыць народу мірную вонкавую палітыку. Толькі свая ўлада выратуе ад заняпаду й нішчэння нацыянальную мову й культуру.

З глыбіні сэрца жадаю Вам вытрымаласці, любаві да свайго прыгожага краю, веры ў будучыню й мужнасці, якая характэрызуе ўсіх вольных духам людзей.

Прыйдзе час, калі наш народ будзе святаваць сваё Вялікае Сьвята Незалежнасці й Свабоды ды з гонарам успамінаць продкаў, якія 25 Сакавіка 1918 году скінулі з роднага краю “апошняе яромо дзяржаўнай залежнасці”.

Жыве Беларусь!

Івонка СУРВІЛА,
Старшыня Рады БНР

Памяці Кастуся Каліноўскага

22 сакавіка 1864 г. на Лукішскім пляцы ў Вільні быў пакараны сьмерцю 26-гадовы кіраўнік паўстання 1863-1864 гг. Кастусь Каліноўскі.

Пасля экзекуцы цела гэра перавезлі па праспекце – тады Георгіеўскім, а сёння Гедыміна – на Замкавую гару. Там стаяў расійскі гарнізон.

Напярэдадні гэтай сумнай даты беларусы ў Вільні ўшанавалі памяць Каліноўскага, прайшоўшы тым жа шляхам, якім амаль 150 гадоў таму везлі цела гэра. Арганізаваў мерапрыемства рух “Беларуская нацыянальная памяць”, які ўзначальвае **Анатоль Міхавец**, разам зь некалькімі віленскімі беларускімі арганізацыямі.

— Кастусь Каліноўскі стаўся зернем уваскрашэння беларускага народу, — заявіў, цытуючы кс. Адама Станкевіча, беларускі гісторык Юры Бачышча падчас адкрытай лекцыі ў Эўрапейскім гуманітарным універсітэце. Даследчык паведаміў, што першыя звесткі пра пошук магілы К.Каліноўскага былі пададзеныя ў артыкуле навукоўцы У. Студніцкага, першай публікацыі, дзе “ідзе гаворка пра знаходжаньне нейкіх парэшткаў, костак на Замкавай гары. На той час гэтая тэрыторыя была занята чужым войскам. У прынцыпе складана было нешта рабіць у нацыянальнай сфэры, але так атрымалася, што адзін з нямецкіх жаўнераў меў у сваяках аднаго з паўстанцаў 1863 году. І, пэўна, ён нейкім чынам пасадзейнічаў таму, што адбыліся гэтыя раскопкі. Там паміж двух таполяў, як ён піша, былі знойдзеныя пэўныя парэшткі, засыпаныя вапнай, каб знішчыць гэтыя косткі. Трэба сказаць, што да гэтага часу дакумантаў, якія-б пацвердзілі факт пахавання Каліноўскага на Замкавай гары, ня знойдзена”, — падкрэсліў Ю.Бачышча.

— Каб месца пахавання забітых паўстанцаў не ператваралася ў месца паломніцтва (што было нярэдкай зьявай у тыя часы), Каліноўскага вырашылі пахаваць на тэрыторыі гарнізону, — распавёў на Замкавай гары, акурат каля месца пахавання Каліноўскага, Сяргей Дубавец. — На месцы магілы была абсталяваная пляцоўка для гульні ў крыкет. Так доўжылася да пачатку першай сусветнай вайны, калі расейскі гарнізон пакінуў Вільню.

У 1921 годзе на магіле быў зроблены мэмарыял. Ён складаўся зь вялікага драўлянага крыжа



Фота І.Шапавалавай

Мастак Алесь Пушкін прывёз выяву маладога Каліноўскага

працы віленскага архітэктара Антона Вівульскага і мармуровай шыльды зь імёнамі ўсіх пахаваных. У 1940 годзе, пасля таго, як Сталін перадаў Вільню Літве, крыж быў спалены, а шыльда зьнікла бязь сьледу. З тых часоў колішняя “пляцоўка для крыкету” ператварылася ў звычайную, парослую травой пустыню.

— Не выклікае сумневаў, што на месцы пахавання павінен быць хоць нейкі знак, — адзначыў С. Дубавец. — Аднак праблема ў тым, што гара Гедыміна – галоўны літоўскі “брэнд”. І літоўцы, натуральна, хацелі-б захаваць гэты сымбаль сваёй дзяржаўнасці чыстым – без дадатковых асацыяцыяў. І зрабіць тут, на жаль, нічога не дазваляць. Прынамсі, пакуль не дазваляць.

У п’есе Уладзіміра Караткевіча “Кастусь Каліноўскі” галоўны герой кажа генэрал-губэрнатару Мураўёву: “Кожны раз чалавецтва бліжэй да шчасся на вышыню нашых магіл”. Бадай што вышэйшай магілы сярод знакамітых беларусаў няма. Адшукаць яе нескладана: калі-б вам давялося падумацца на гару Гедыміна на фунікулёры, вы выйшлі-б акурат да пляцоўкі з магілай.

Ларыса ШАПОВАЛАВА, www.svobodaby.net

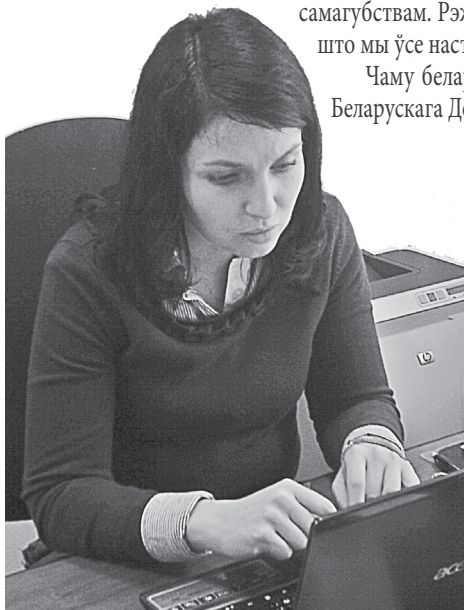
Рэжысэрка Вольга Нікалайчык прэзентавала ў Вільні фільм “Сьмерць напярэдадні вясны”. Прэм'ера новай дакумантальнай кінастужкі была прысьвечаная гадавіне сьмерці беларускай праваабаронцы Яны Паляковай, якая трагічна скончыла жыццё самагубствам. Рэжысэрка падзялілася з гледачамі распаччу і жалем ад сыходу дзяўчыны ў нябыт: “Было жahlіва ад таго, што мы ўсе настолькі безабаронныя насамрэч, і паасобку з намі можна зрабіць усё, што заўгодна”.

Чаму беларусы застаюцца сам-насам са сваімі праблемамі і як гэтага можна пазьбегнуць, разважае дырэктарка Беларускага Дому правоў чалавека ў Вільні **Ганна ГЕРАСІМАВА** (на фота):

— Я лічу, што нам не хапае салідарнасьці. Гэтае пытаньне, дарэчы, ня простае, у праваабаронцаў будзе выпрацоўвацца пэўная стратэгія гэткіх салідарных дзеяньняў. Я ня думаю, што беларуская салідарнасьць залежыць толькі ад праваабаронцаў. Проста ў нас накірунак дзейнасьці такі. Мы спрабуем сабраць дзейных людзей і даць ім магчымасьць паразмаўляць пра тое, што трэба рабіць і як шукаць выйсьце. Ад усіх трэба добрая воля і жаданьне салідарнасьці ўкараніць.

Мы са свайго боку спрабуем супрацоўнічаць з рознымі арганізацыямі, ініцыятывамі. З шэрагу віленскіх суполакесна супрацоўнічаем у асноўным з JuBIC (*Jungtinis Baltarusijos iniciatyvų centras, Аб'яднаны цэнтар беларускіх ініцыятыў* — Рэд.),

але мы для ўсіх адкрытыя. Для віленскіх беларусаў Дом правоў чалавека — гэта месца, куды яны могуць прыйсьці паглядзець фільм, паслухаць канцэрт, паўдзельнічаць у дыскусіі. Добра, што віленчукі цікавяцца тым, што адбываецца ў Беларусі, яны даведваюцца пра сытуацыю, задумваюцца, натхняюцца на дзеяньні. Нам цікава, каб яны праз нас атрымалі такую магчымасьць убачыць, пачуць, паразмаўляць, сустрэцца адзін з адным, з новымі людзьмі, пашырыць кантакты, калі гэта атрымліваецца. А тыя, хто займаецца абаронай правоў чалавека, могуць яшчэ й новыя веды атрымаць. Мы адкрытыя для любых ініцыятываў. Калі віленскія беларусы хацелі-б што-небудзь арганізаваць, яны могуць да нас звяртацца.



БАРЫСУ КІТУ — СТО ГАДОЎ

Стогадовы юбілей вядомага беларуса Барыса Ўладзіміравіча Кіта будзе адзначацца ў розных краінах. Сябры, калегі, навукоўцы зь Менска, Горадні, Наваградка, Вільні, Санкт-Пецярбурга ды іншых краін і местаў ужо даўно рыхтуюцца да гэтай выключнай даты. Шмат дзе ўжо склаліся аргкамітэты, рыхтуюцца навуковыя чытаньні, выступы. І гэта ня дзіўна, бо веліч асобы Барыса Кіта сягае сусьветнага ўзроўню. Пэралічыць усе дасягненьні гэтага выбітнага навукоўца амаль немагчыма — настолькі іх шмат.

Пачаўшы сваю навуковую і грамадскую дзейнасьць яшчэ ў студэнцкія гады выкладчыкам матэматыкі ў Віленскай Беларускай Гімназіі ў 30-я гады ХХ стагодзьдзя, а потым гэтую гімназію ўзначаліўшы, ён працягваў працу інспэктарам, заснавальнікам беларускіх школ, настаўніцкіх сэмінарыяў, гандлёвай школы ў часы вайны. Пасьля ліхалецця Барыс Ўладзіміравіч апынуўся ў разбуранай Гэрманіі, дзе працаваў выкладчыкам у беларускай гімназіі і адначасова вывучаў мэдцыну. У 1950 годзе лёс закінуў будучага навукоўца ў ЗША, дзе ад супрацоўніка фармафірмы вырас да сусьветна вядомага дзеяча амэрыканскай астранаўтыкі. Ён ня толькі стварыў вадкае паліва для касмічных караблёў, але й напісаў падручнікі, якімі карыстаюцца як адмыслоўцы НАСА, так і пасьпалітыя студэнты, што навучаюцца па касмічных праграмах ва ўстановах адукацыі шматлікіх краін.

Барыс Ўладзіміравіч — сябра многіх акадэміяў навук, ён сустракаўся і супрацоўнічаў амаль з усімі ляўрэатамі Нобэлеўскай прэміі. Вялікі ўнёсак ў астранаўтыку зрабіў і ягоны старэйшы сын — намесьнік кіраўніка НАСА.

Жыцьцёвая дарога Барыса Ўладзіміравіча не была выслана плястэткамі ружаў. Колькі разоў ён глядзеў сьмерці ў вочы, седзячы ў Лукішках і Вільцы. А пякучы боль пры пакіданьні Радзімы,



Фота А.Клеішчука

блуканьні па замежжы, дзе кожны раз трэба было пачынаць усё спачатку, дзе меў адказнасьць ня толькі за сябе, але й за сям'ю й сяброў. Жыцьцёвыя пэрыпэтыі толькі загартавалі яго.

І цяпер усім на дзіва стогадовы юбіляр жыве паўнавартасным жыцьцём, цікавіцца дасягненьнямі навукі, займаецца грамадзкай дзейнасьцю, кансультуе навукоўцаў, гісторыкаў, журналістаў, лістуетца з вучонымі і дзяржаўнымі дзеячамі. А як ён аплікуецца аб тых, хто наведвае яго ў Франкфурце-на-Майне, дзе ён апошнім часам жыве. Як быў удзячны Барысу Ўладзіміравічу Васіль Быкаў, які прабавіў зь ім шмат часу свайго выгнаньня ў Нямеччыну. Письменьнік зазначыў, што Барыс Кіт — найлепшы суразмоўца і гід па вялікім горадзе Франкфурце. Нават нямецкія сябры здзіўляюцца такім глыбокім ведам Барыса Кіта з гісторыі і Франкфурта, і ўсяе Гэрманіі.

Сьвяткаваць свой юбілей Барыс Ўладзіміравіч мяркуе ў Франкфурце разам са сваімі дзецьмі

і ўнукамі, якія прылятаюць да яго з ЗША. Ён, безумоўна, атрымае шмат тэлеграмаў і лістоў — сябры з розных краінаў бужуць радавацца разам зь юбілярам. Нямецкая акадэмія навук уручыць у гэты дзень Барысу Ўладзіміравічу найвышэйшую ўзнагароду — залаты мэдаль Гэрмана Обэрта Вэрнэра фон Браўна.

Прыкра, што Бацькаўшчына як-бы ня ведае пра юбілей свайго выбітнага сына, як і пра іншых славутых дзяцей, дзеямі якіх узбагачаюцца іншыя краіны. Спадзяемся, што прыйдзе час і такія асобы, як Барыс Кіт, зоймуць пачэсны пасады сярод славутых імёнаў на Радзіме.

Ад шчырага сэрца рэдакцыя газэты “Рунь” віншуе Барыса Ўладзіміравіча зь юбілеем і жадае, каб ён заставаўся і надалей такім самым бадзёрым, вясёлым, аптымістычным і актыўным жыцьцялюбом!

Павал САЎЧАНКА

Раман Вайніцкі: Я зьбіраюся апраўдаць надзеі кожнага

Мінуў год, як сыйшоў у вечнасьць кіраўнік Згуртаваньня беларускіх суполак у Літве Лявон Мурашка. Былы ягоны намесьнік, а цяпер прэзыдэнт арганізацыі Раман ВАЙНІЦКІ распавёў рэдактару газэты “Рунь” пра свой шлях да ўлады.

— Спадар Раман, дзе знаходзяцца карані Вашай беларускасьці?

— Я нарадзіўся ў Вішневе, дзе працаваў ксёндз Чарняўскі, ён, дарэчы, хрысьціў мяне, жонка Янкі Купалы адтуль, прэзыдэнт Ізраіля Шымон Пэрэс таксама, і нядаўна я чуў, што Сымон Будны пахаваны на вішнеўскіх могілках. Я скончыў Вішнеўскую школу, пайшоў у войска, служыў у Нясьвіжы, потым у Маладэчна, пасля войска апынуўся ў Калінінградзкай махраходцы, потым працаваў на караблях Калінінградзкай базы, пабываў у Нарвэгіі, Бэльгіі, Кубе, Галандыі, Маўрытаніі, Сэнегалі, Гішпаніі.

— Як такое насычанае жыццё закінула Вас у Вільню?

— У юнацтве я пазнаёміўся зь дзяўчынай Палінай Якаўлевай, зь якой і ажаніўся. Яна працавала ў Даўгаўпілсе, была запрошаная ў Менск, я мусіў тэрмінова вярнуцца з Анголы. Праз два месяцы цётка запрасіла нас у Вільню. Я пачаў працаваць на Віленскім заводзе радыёвымярэнчых прыбораў. Потым, падчас змаганьня Літвы за незалежнасьць, жонка захацела выехаць на Беларусь, у Баравіянны.

— Гэта было звязана зь верагодным непакоем за сваю бяспеку ў такіх неспакойны час?

— Не, нічога такога не было, проста яна захацела вярнуцца. У Баравіяннах сям’я прабывала нешта каля году, пасля сутыкнуліся з праблемамі, што да доктара без прапіскі патрапіць немагчыма, і гэтак далей. Словам, вярнуліся ў Вільню.

— Як Вы сталі супрацоўнікам Віленскай беларускай школы?

— Пакуль яшчэ жонка была ў Менску, пайшла інфармацыя, што ў Вільні ёсьць беларуская школа. Пасля вяртання мы пачалі гэтую школу шукаць і нідзе не маглі яе знайсці. Потым аказалася, што пры трынаццаці і сямнаццаці школах і пры дзіцячым садку ёсьць беларускія класы. Мы шукалі, каб сваіх дзяцей уладкаваць у гэтую школу. Нам пашэнціла знайсці ў школе №17 Лілею Плыгаўку. Мы патлумачылі, што хацелі-б, каб нашыя дзеці вучыліся ў беларускай школе. Нягледзячы на недахоп месцаў, мае два сыны Раман і Юра пачалі вучыцца.

— А пасля ў школу трапілі й Вы — працаваць?

— Я далучыўся да Таварыства беларускай культуры, убачыў, што там цікавыя людзі, якія маюць натхненне і гонар працаваць, захоўваць сваю мову, культуру. Як кажуць, прыйшоў час грамадзкай дзейнасьці. Я ўвайшоў у Радз ТБК. Потым, калі паўстала пытаньне, каб атрымаць памешканьне для беларускай школы, стварылася ініцыятыўная група. Туды ўвайшлі Хведар Нюнька, Павал Саўчанка, Сяргей Вітушка, я, Валянцін Стэх, Лявон Луцкевіч, і хтосьці яшчэ. Перад гэтым ладзілася святкаваньне сямідзесяціпацігодзьдзя Віленскай беларускай гімназіі, і Лілея Плыгаўка папрасіла дапамагчы зь мерапрыемствам. Вельмі шчыра ўзяліся мы за справу, на Базыльянскія мury вазілі зь “Сябрыны” піяніна.



Лілея Плыгаўка і кажа: “Раз такая справа, то, калі згодзіся, будзь маім намесьнікам, давай працаваць разам”. Я згадзіўся, бо сталай працы пасля вяртання зь Беларусі ня меў. Пасля сьвята працы не было, і я зьехаў на вёску сена касіць. Пакінуў усе свае кантакты. А калі вярнуўся, мне й кажуць, што ўжо дваіх ці траіх на маю пасаду бралі й звальнялі. Потым высветлілася, што ёсьць памешканьне, і трэба, каб нехта быў дырэктарам школы, тым болей, што Літва дазволіла беларусам самім яго абраць. Стаць дырэктарам тады ніхто з нас не згадзіўся, і дамовіліся, што зь цягам часу гэта ўсё вырашыцца. Разам з кіраўніком гарадскога аддзела адукацыі мы сабраліся ў дзіцячым садку (сучасны будынак Віленскай беларускай школы імя Фр. Скарыны — Рэд.). Нам давалі раней школу №10, з басэйнам, яна была, натуральна, лепшая, але было сабрана вельмі мала заяваў ахвотных вучыцца.

— А чаму-ж не ўдалося размясьціць школу на месцы Віленскай беларускай гімназіі, у Базыльянскіх мурах?

— Я даведаўся, што ў міністэрстве гаварылі, нібыта мы, беларусы, ад Базыльянскіх мураў адмовіліся. Гэта было сказана на вялікім узроўні. Я да сёньняшняга дня ня ведаю, хто змог адмовіцца ад нашых сьвятых Базыльянскіх мураў. Гэтае пытаньне стаіць у паветры, можа, калі-небудзь хтосьці адкажа.

— Ці лёгка было прыстасаваць пад школу памешканьне былога дзіцячага садка?

— Калі з кіраўніком гарадскога аддзела адукацыі мы прайшліся па гэтым садку, ён сказаў, што тут можна зрабіць дваццаць чатыры памешканьні, і калі мы, беларусы, згодзімся перабудаваць тут усё ўласнымі намаганьнямі, то іншага варыянта нам ня будзе. Мы атрымалі дваццаць сем тысяч літаў на мэблю і сантэхніку. Гэтага, натуральна, было недастаткова, нам давялося прывезьці зь Беларусі дваццаць пяць тонаў бульбы, прадаваць яе. Школу мы адбудавалі ўласнымі намаганьнямі, настаўнікі працавалі разам з вучнямі. На пасаду дырэктара прэтэндавалі пяць чалавек. У рэшце рэшт абралі на гэтую пасаду Галіну Сівалаву. Яна папрасіла мяне стаць яе намесьнікам. Так і пайшла праца.

— Калі-ж прыйшоў час Вашай грамадзкай дзейнасьці?

— Спадар Валянцін Стэх, які кіраваў тады “Сябрынай”, вырашыў здаць сваю пасаду. У новую Радз увайшлі я, Міраслава Русак, Леакадзія Мілаш, Альгіта Тарасевіч і іншыя. Міраслава Русак прапанавала мне стаць кіраўніком “Сябрыны”. Тады я даведаўся, што ёсьць у Літве шмат беларускіх суполак, пра дзейнасьць якіх ніхто ня ведае. У мяне ўзьнікла ідэя стварыць гэтак званы інфармацыйны цэнтар, або сакратарыят, каб пэўная інфармацыя перасякалася, каб нейкія грошы былі, каб была дзейнасьць.

— То бок тады й пачало ўтварацца Згуртаваньне беларускіх суполак Літвы?

— Так. Свой першы сход мы зрабілі ў Салечніках. Адрозьнічае не атрымалася, і я прапанаваў кіраўнікам суполак сабрацца ў офісе на вуліцы Raugyklos. Агульным галасаваньнем на пасаду кіраўніка гэтага Згуртаваньня абралі нэўтральнага чалавека Лявона Мурашку. Больш ніхто нікога не прапанаваў. Чаму — ня ведаю. Статут Згуртаваньня беларускіх суполак краіны быў зарэгістраваны ў 1997 годзе. Мурашка прапанаваў мне і Клаўдзію Дуж-Душэўскаму стаць ягонымі намесьнікамі, то бок віцэ-прэзыдэнтамі.

— І вось ня так даўно Вы сталі прэзыдэнтам. Ці проста было займець гэтую пасаду?

— Дзевятага сакавіка сёлета мы справілі гадавіну па Лявоне Мурашку. Пасля ягонай сьмерці мяне прызначылі выконваць абавязкі старшыні Згуртаваньня. Мне вельмі хацелася, каб нашая з Мурашкам праца не прапала, каб усё не развалілася, мы згадзіліся на прапановы апанэнтаў. Было шмат рознага броду, лістоў і перагорнутых інтэрвію, але мне тэлефанавалі людзі, падтрымоўвалі, казалі, што вераць. Я ўдзячны ўсім дэлегатам Ўзезд! Кожны з прэтэндэнтаў на пасаду прэзыдэнта Згуртаваньня прапанаваў сваю праграму дзейнасьці. Я тады сказаў прысутным: прабачце мне, што я ніколі не зьбіраўся кіраваць Згуртаваньнем, я заўсёды дапамагаў і рабіў бы так і далей, бо я вельмі заняты, часу вольнага няма. Дзякуй вам, што паверылі ў маю ідэю дванаццаць год назад. Як-нік між сабой беларусы нармальна стасаваліся, рабілі такія прыгожыя мерапрыемствы, як Сьвята беларускай песні, Купальле, Дзень Ёўфрасіныні Полацкай, дабіваліся таго, каб беларусы Літвы мелі права паступаць у беларускія ВНУ. Словам, паводле вынікаў таёмнага галасаваньня я набраў большасьць галасоў — дванаццаць. Я зьбіраюся апраўдаць надзею кожнага, хто за мяне аддаў голас, таму што жорсткая вялася барацьба. Я заўсёды меў сваю думку, хацеў, каб мы, беларусы Літвы, жылі вельмі прыгожа між сабой, і каб ніякага кепскага ўплыву не было. А гэта ня ўсім падабалася.

— Як Вы зьбіраецеся апраўдваць надзеі Вашага электарату?

— Бог дапаможа, будзем працаваць. Тыя накірункі, тыя ідэі, якія былі, павінны застацца, цяпер фінансавыя праблемы вялікія, бо адзінай крынічкай фінансаваньня ў нас быў Дэпартамент нацыянальных меншасьцяў Літвы, а цяпер яго няма. Дзейнасьць суполак ажыццяўлялася самаахвярна. Аднак будзем спадзявацца, гэтак будзе ня вечна.

БАРЫС КІТ: ВУЧАНЬ, ВУЧЫЦЕЛЬ, ДЫРЭКТАР

Заканчэнне. Пачатак у № 63

Пэрыяд настаўніцтва

(1931-1939)

Атрымаўшы ў Базыльянскіх муроў дзяржаўны атэстат сьпеласці, я без далейшых іспытаў стаўся паўнапраўным студэнтам Віленскага Ўнівэрсытэту імя С. Баторыя (прыродазнаўча-матэматычны факультэт, аддзел матэматыкі). Той-жа, хто ня меў атэстата сьпеласці, мог быць залічаны толькі вольным слухачом і павінен быў раней ці пазьней атрымаць яго.

Ва ўнівэрсытэце я вучыўся чатыры гады, аднак ужо на трэцім курсе быў пакліканы на становішча вучыцеля матэматыкі ў ВБГ. А пакліканьне быў таму, што выкладчык матэматыкі К. Ральцэвіч быў раптоўна звольнены з працы Віленскай Школьнай Кураторыі з прычыны недастатковай пэдагагічнай кваліфікацыі. Трэба сказаць, што амаль усе настаўнікі ВБГ знаходзіліся ў гэтай самай сытуацыі, бо мелі яшчэ старыя царскія дакумэнты, якія неахвотна прызнаваліся тагачаснымі польскімі ўладамі. Мне, студэнту польскага ўнівэрсытэту, нічога не пагражала. І гэтак, ужо ў 1931 годзе, пачаў я сваю настаўніцкую кар’еру ў Віленскай Гімназіі.

Паводле плянаў польскіх уладаў усіх вучняў зачыненай у той час Наваградзкай Гімназіі меліся перавесці ў Польскую гімназію імя А. Міцкевіча. Беларускі актыў з Наваграду й з Вільні добра разумеў пагрозу апалчаныя беларускія школьнікаў і пачаў разважаць, што рабіць. Ведаючы мае цесныя кантакты з Наваградчынай, дырэктар ВБГ Радаслаў Астроўскі адправіў мяне ў Наваграду, каб зрабіць там усё магчымае дзеля ўратаваньня вучняў ад немінучай палянізацыі (Апроч таго, што я быў абсалвэнтам Наваградзкай Гімназіі, я ў 1932 годзе прыязджаў з Вільні прымаць выпускныя экзамены замест раптоўна памерлага вучыцеля матэматыкі Яўгена Мілава, а таксама ўлетку, праводзячы канікулы ў родных Агародніках, вэрбаваў новых вучняў у ВБГ). Прыбыўшы ў Наваграду і параіўшыся з цяпер ужо былым дырэктарам гімназіі Янам Цеханоўскім і з сэнатарам Васілём Рагулем, я паставіў дзейнічаць.

Было прыгожае сонечнае надвор’е канца жніўня, калі я, удзень рэгістрацыі вучняў у польскую гімназію, стаў каля гімназіяльных варотаў, затрымліваў



Настаўнікі Віленскай беларускай гімназіі. Першы зьлева стаіць Барыс Кіт

вучняў, намаўляючы іх ехаць вучыцца да нас, у Вільню. І гэтак нешта каля 90% усіх вучняў Наваградзкай Гімназіі далі згоду на пераезд у Вільню. Я спачатку адправіў туды два паўночкія аўтобусы, а сам, з рэштай, паехаў вузкакалейкаю да Наваельні, а там пераселі мы ў цягнік на Вільню. Дырэктар Астроўскі ўладзіў усё, каб вучні былі добра спатканыя й разьмешчаныя ў інтэрнаце. Агульная радасьць трохі зацьміла сум, прычынены зачыненнем роднай Наваградзкай Гімназіі. Па дарозе ў Вільню вучні ехалі, гучна сьпяваючы патрыятычныя беларускія песні. Сам я быў вельмі задаволены, што зрабіў нешта канкрэтнае для сваёй Бацькаўшчыны – Наваградчыны. З усіх прывезеных мною вучняў амаль што ўсе здолелі закончыць гімназію, шмат хто з іх пазьней сыграў вялікую ролю ў беларускім адраджэньні.

Аднак неўзабаве маё задавальненьне зьмянілася вялікім клопатам. Ходзіць пра тое, што ўжо назаўтра пасьля нашае “наваградзкае адьдэс” дырэктар Польскай гімназіі імя Міцкевіча даслаў у Віленскую Школьную Кураторыю (яна абдымала й Наваградчыну) вялікі данос, абвінавачваючы мяне ў тым, што я, маўляў, “падрываю польскую дзяржаўнасьць” і г. д. Адначасна копія гэтага даносу лягла на стол п. Жэрабцаму, дырэктару Польскай гімназіі імя Славацкага... Цёмныя хмары згусьціліся нада мной. Насамперш, дык сам віленскі школьны куратар п. Шэлянгоўскі выклікаў нашага кіраўніка Астроўскага, каб той патлумачыў сутнасьць справы. Зразумела, Астроўскі бараніў мяне, як толькі

мог. На шчасьце, ён меў прыяцельскія адносіны з Шэлянгоўскім, які належыў яшчэ да старой клясы польскіх лібэраляў і сымпатызаваў беларусам. (Пазьней, у часе разгулу польскага нацыяналізму, на ягонае месца прыехаў польскі шавініст Гадэцкі). Выслушаўшы тлумачэньні справы ад Астроўскага, Шэлянгоўскі парваў данос, кінуў яго ў сьметніцу й сказаў: “На мейсцу пана Кіты я зробіў бы то сама. Пан Кіт захаваў сэн так, як належала правдзіваму беларуському патрыёце!”

Гэтым аднак справамая ня скончылася. Дырэктар гімназіі Жэрабцак, каб адпомсціць мне, пачаў візытаваць усе мае лекцыі й знаходзіць, што я раблю ўсё вельмі дрэнна й што, наагул, павінен быць звольнены з працы настаўніка. У тым часе на месца Астроўскага быў ужо назначаны Мікола Анцукевіч, які атрымаў ад Жэрабцака загад шукаць новага настаўніка матэматыкі. І толькі шчасьлівае здарэньне ўратавала мяне ад звальненьня: у Віленскую Школьную Кураторыю прыехаў новы візытатар Юліюш Баліцкі, каторы нічога ня ведаў, якая палітыка вялася ў адносінах да ВБГ і, у прыватнасьці, да мяне. У першы шэраг інспектаваньня віленскіх гімназіяў патрапіла й наша ўстанова. Два тыдні візытаваў ён нас і на заканчэньне, як тое было прынятае, склікаў настаўніцкі сход (Пэдагагічную раду), каб абвесціць вынікі сваёй інспэкцыі. Спаміж усімі іншымі пэдагогамі ён назваў найлепшым вучыцелем... Барыса Кіту! Пасьля такой справядкай Баліцкага працэс майго звальненьня запаволіўся, да таго-ж я краз тады я за сваю добрую працу атрымаў г. зв. “дэ-

крэт усталена”. (Што датычыць майго недабрабычліўцы Жэрабцака, дык пасьля прыходу Чырвонай Арміі ў Вільню, 17 верасьня 1939 году, ён быў адразу арыштаваны й згінуў недзе ў савецкіх турмах).

У 1932 годзе ў Польшчы распачалася школьная рэформа. Старая 8-класная гімназія была падзелена на дзьве часткі: 4-класную гімназію й 2-класны ліцэй, які меў або гуманітарную (гісторыя й мовы), або матэматычную (матэматыка, фізыка, хэмія), або клясычную (лацінская й грэцкая мовы) спэцыялізацыю. У выніку гэтае рэформы мы згубілі першыя й апошнія дзьве клясы: ліцэя мець нам не дазволілі й прыблізна ў гэты час паставілі наагул перавесці нашу 4-гадовую гімназію на польскую мову. Асабліва гэтага дамагаўся віленскі ваявода Бацяньскі, які казаў: “Пшэз дэсэньч лят не бэндзе у мне тутай жаднаго беларусіна!” Добра памятаю, як аднойчы ваявода Бацяньскі зьведаў нашу гімназію ды загадаў на месца партрэтаў Купалы й Коласа павесіць партрэты Міцкевіча й Славацкага. Яму не спадабалася, што ўсё ў гімназіі было напісана па-беларуску. Зайшоўшы на інтэрнатаўскую кухню і ўбачыўшы, што й там гаспадарчыя кнігі вядуцца па-беларуску, ён хапіў адну з іх, бразнуў аб падлогу й закрычэў: “Досьце мне юж тэго шовінізму беларускаго!”

Шавініст Бацяньскі, як было сказана, паставіў аканчальна зьліквідаваць апошнюю беларускую сярэднюю ўстанову. Дзеля гэтага ён пачаў дамагацца, каб усе прадметы ў ёй выкладаліся па-польску з тым, каб пазьней зьліць яе з

галаўной польскай гімназіі. Ён нават адкрыў пры ваяводзкай адміністрацыі адумасловы “беларускі рэфэрат”, на чале якога паставіў беларускага рэнэ-гата па прозьвішчу Сарока. (Хадзіла чутка, што ён быў разстраляны падчас нямецкай акупацыі). Заданьнем Сарокі было даносіць Бацянкаму, як захоўваюцца беларусы. Сарока павінен быў кожную раніцу дакладваць ваяводзе пра беларускае жыццё ў Вільні, асабліва, пра нашую школу. Каб атрымаць як мага больш інфармацыі, той Сарока прабаваў завэрбаваць нашых вучняў, каб яны даносілі на сваіх настаўнікаў, перад усім на найбольш патрыятычных, такіх як Хведар Ільяшэвіч, Сымон Кароль, Алёна Сакалова-Лекант. Цікавіліся й мной. Бацянкаскі цікавіўся нават тым, пра што мы размаўляем на нашых лекцыях.

На запытаньне Бацянкаскага, якім чынам перавесці нашу гімназію на польскую мову, вышэйшыя школьныя ўлады парайлі яму, што найлепш, калі гэта будзе зроблена са згоды, а нават і з патрабаваньнямі бацькоў нашых гадаванцаў. Бацянкаскі адразу ўзяўся за справу й даручыў Сароку сабраць подпісы бацькоў. І Сарока, на ваяводзкай машыне, калясіў па ўсёй Заходняй Беларусі, асабліва па Наваградчыне, адкуль найбольш паходзілі нашыя вучні, – каб сабраць неабходную колькасць подпісаў. Пагражаючы паліцыйнымі ды іншымі рэпрэсыўнымі мерамі, ён наладзіў справу, як таго хацеў Бацянкаскі: сабраныя подпісы былі высланыя ў Міністэрства Асьветы ў Варшаву й аддзіль прыйшоў загад аб замене беларускай мовы выкладаньня на польскую. Іронія была ў тым, што гэты загад дайшоў да нас дакладна 12 верасьня 1939 году, у час, калі Польшчы фактычна ўжо не існавала... Празь пяць дзён у Вільню ўвайшла Чырвоная Армія. А былы ваявода Бацянкаскі, калі верыць чуткам, пакончыў самагубствам на адным з мастоў у г. Кутна (Пазнаньскае ваяводзтва).

Як было апісана вышэй, польскі шавіністычны апраўданьніцкі дэлегацыя беларусаў рабіўся нясьцярпным. Беларускі актыў і Пэдагагічная рада паставілі паехаць з скаргаю ў Варшаву да вышэйшых уладаў. Для гэтага трэба было выслать належную дэлегацыю, у якую ўвайшлі сам дырэктар ВБГ Радаслаў Астроўскі, вільнскі адвакат і былы старшыня Беларускага Студэнцкага Саюзу Канстанцін Глінскі ды я. У Варшаву я выехаў за некалькі дзён раней, каб падрыхтаваць аўдыенцыю ў вышэйшых уладаў для ўсёй дэлегацыі.

На мяне ўскладзілі спадзяваньні на той падставе, што я ў мінулыя часы меў добрыя адносіны з наваградскім ваяводам Зыгмунтам Бэчковічам, які падчас нашай дэлегацыі займаў становішча сэнатара сойму ў Варшаве. І, сапраўды, я меў доўгую гутарку з Бэчковічам у будынку Сойму, і ён абяцаў зрабіць усё магчымае. Аднак дадаў, што сучасная польская палітыка ў дачыненні да нацыянальных меншасцяў шмат пагоршалася ў параўнаньні з той, якая існавала напачатку польскае незалежнасьці, і што ён, як перакананы лібэрал, цяпер згубіў усялякую вагу ў дзяржаўным апарце й ня зможа шмат дапамагчы нам.

У выніку ўсіх нашых захадаў у Варшаве мы дамагліся аўдыенцыі толькі ў некалькіх начальнікаў аддзелаў у Міністэрстве асьветы, каторыя нічога нам не паабяцалі, а толькі пашкодзілі тым, што адразу паведамілі пра нашыя самачынныя візыты ваяводу Бацянкаму ды куратару Гадэцкаму. Сумныя вынікі нашай дэлегацыі адразу пагоршылі сытуацыю. Радаслаў Астроўскі быў звольнены са становішча кіраўніка й высланы ў Лодзь, дзе быў вучыцелем матэматыкі ў адной з польскіх гімназіяў аж да восені 1939 году, калі ў Лодзь прыйшла нямецкая армія. Рэшта дэлегацыі, К. Глінскі ды я, пачалі жорстка перасьледавацца санацыйнымі ўладамі. Напрыклад, я працаваў у страху, што мяне ў кожную хвіліну звольняць: новы кіраўнік гімназіі М. Анцукевіч атрымаў загад шукаць кандыдат на маё месца, апроч таго мне быў забаронены выезд за мяжу. (Анцукевіч таксама праз пару гадоў быў звольнены з пасады кіраўніка гімназіі й назначаны вучыцелем лацінскай мовы ў Ломжы. На ягонае месца быў прысланы В. Кавалевіч, які й быў нашым дырэктарам ажно да восені 1939 году).

Пэрыяд дырэктарства

Як я ўжо згадаў, падчас мае настаўніцкае працы ў ВБГ (1931-1939) на становішчы дырэктара змяніліся ажно чатыры асобы: А. Міхалевіч, Р. Астроўскі, М. Анцукевіч і В. Кавалевіч. Ад прыходу Чырвонай Арміі й да перадачы Вільні Літве дырэктарам гімназіі стаў я. Са згаданых мною дырэктараў найбольш выдатнай асобай, як адміністратар, пэдагог, арганізатар і грамадзкі дзеяч, быў, безумоўна, Радаслаў Астроўскі. Таленавіты прамоўца й адважны патрыёта, ён захопліваў нас, малодшых, сваім імпэтам, сваёй верай у беларускую справу. Я й многія іншыя, можна сказаць, былі ўзгадава-

ныя ў школе Астроўскага. Ён быў для нас яскравым прыкладам у працы й дачыненнях да супрацоўнікаў. На маю думку, ён быў найвыдатнейшым беларускім нацыянальным лідарам у гісторыі Заходняй Беларусі. Ён вылучаўся заўсёды вялікай мужнасьцю ў барацьбе за беларускія нацыянальныя інтарэсы, выкарыстоўваў усе магчымасьці, каб паказаць польскім урадоўцам іх несправядлівыя адносіны да беларускай меншасці пад Польшчай. Мне прыпомнілася наступнае здарэньне.

Прыблізна каля 1934 г., калі польскія афіцыйныя колы ўсё яшчэ цікавіліся разьвіцьцём нашага нацыянальнага руху, тадышні вільнскі ваявода Кірткліс запрасіў Астроўскага на зборку вышэйшых польскіх урадоўцаў у Вільні, каб ён прачытаў рэфэрат аб стане беларускіх школаў у Польшчы. Астроўскі рэзка крытыкаваў перад усімі прысутнымі польскую несправядлівую палітыку ў дачыненні да беларускага народу, успомніў няслоўнасьць польскага прэзыдэнта Ігната Масьніцкага, які падчас візыты ў Беларускую Гімназію ў Клецку ў 1932 г. абяцаў што з гімназіяй “нічога дрэннага не станеца” ды неўзабаве Клецкая Гімназія была зусім зачыненая польскімі школьнымі ўладамі... Кірткліс усяпіўся з свайго крэсла, падыйшоў да Астроўскага й сказаў: “Пане дырэктэжэ, пан можа мувіць выштыко пшэців нас, але, прошэ не мувіць ніц злёго о нашэм достойным прэзыдэнтэ!”

Радаслаў Астроўскі пакінуў прыкметны след ва ўзгадаваньні беларускай моладзі, і я ў сваёй пэдагагічнай дзейнасьці кіраваўся на ягоны мэтады, стыль і дух працы.

Апошні, “дырэктарскі”, пэрыяд маёй працы ў ВБГ быў кароткі. Пасьля заняцця Вільні Чырвонай Арміяй дырэктар В. Кавалевіч, каторы быў ня вельмі паважаны сярод вучняў праз свой недастатковы беларускі патрыятызм, нэўтралізм ды згодніцкую палітыку да польскіх уладаў, – быў зьняты з сваёй пасады. На просьбу вучняў і бацькоў абавязкі дырэктара ўзяў на сябе аўтар гэтых успамінаў. Без асаблівых клопатаў атрымаў я пацверджаньне на дырэктарства ад новых школьных уладаў, дзе ўжо часовым кіраўніком аддзелу сярэдніх школаў быў вядомы беларускі патрыёт, др. Францішак Грышкевіч, які пасьля, падчас нямецкай акупацыі, сам быў дырэктарам ВБГ.

Энтузіязм быў вялікі й наплыў новых вучняў неабмяжаваны. На працягу толькі двух месяцаў колькасць

вучняў вырасла з сотні да тысячы. З гэтай прычыны мы пачалі працаваць на дзьве зьмены – дзённую й вячэрнюю. Неабходна было адкрываць паралельныя клясы й новыя інтэрнаты: іхняя колькасць дасягла 10-ці! На чале кіраўніцтва інтэрнатаў быў пастаўлены беларус Уладзімір Панко, з Наваградчыны, адкуль, як і раней, папрыяжджала большыня вучняў.

На жаль, новая Вільнская Гімназія трывала нядоўга. Прайшла чутка, што Вільнскі край разам із Вільняю адыходзіць да Літвы, і такім чынам ВБГ апынецца за межамі Беларусі. Гэта вельмі занепакоіла настаўнікаў і вучняў, асабліва з Наваградчыны. І тады мы прыйшлі да высновы, што трэба падзяліць ВБГ на дзьве часткі, вільenskую й наваградскую. Напрацягу кароткага часу я перш сам выехаў у Наваград і атрымаў дазвол на стварэньне гімназіі ад кіраўніка Школьнага аддзелу Наваградзкай акругі Пятра Саўчанкі. Трэба адзначыць, што Саўчанка вельмі прыхільна паставіўся да ідэі аднаўленьня беларускай гімназіі ў Наваградку, перадаючы гімназіі новаадбудаваны будынак нашай былой гімназіі, каторы калісьці ўзводзіўся рукамі ейных вучняў ды настаўнікаў.

У адзін з позьніх восенскіх вечараў я адабраў усіх ахвотных вучыцца ды перавёз іх у Наваград, рупячыся, каб пэўная частка вучняў засталася дзеля далейшага існаваньня Вільнскай Гімназіі. Гэтак і выйшла – ВБГ, хоць тамака й засталася значна меншая частка навуцэнцаў (пераважна зь Вільні й Вільншчыны), працягвала працаваць. Ейным жа дырэктарам стаў пасьля мяне кс. Адам Станкевіч.

На заканчэньне

Варочаючыся з успамінамі да Вільнскай Беларускай Гімназіі, трэба наагул сказаць, што праца ў гімназіі, апрача нармальнай школьнай працы, вымагала вялікага высілку, каб утрымаць ейнае існаваньне. Сытуацыя гімназіі была настолькі няпэўная, што кожнай вясны, калі мы, настаўнікі, разьвіталіся перад летнімі канікуламі, – мы ня ведалі, ці будзе нашая гімназія існаваць восенню і ці спаткаемся мы зноў...

На гэтым хачу закончыць сьціплыя ўспаміны пра мае суадносіны з слаўтай Вільнскай Беларускай Гімназіяй. Я заўсёды ганарыўся й ганаруся, што быў часткай гэтай, паводле акрэсьленьня Васіля Быкава, “Калысцы Беларускага Адраджэньня”.

Барыс КІТ

МАЯ СПОВЕДЗЬ

Я, Юры Гіль, скончыў сельскую Параф'янаўскую сярэднюю школу, дзе ўсе школьныя дысцыпліны выкладаліся па-беларуску. У нашай сям'і ўсе размаўлялі на роднай беларускай мове.

З малаком ад матчынай цыцкі я прыняў хрысціянскую веру і родную мову – неацэнны скарб, улёты ў маю душу маёй роднай маткай, калі я быў яшчэ ў калысцы. І цяпер мне мроіцца, як ідуць і пяюць дзяўчаты, калі сонца садзіцца за лесам; песьня іх ліецца ўсюды і рэхам адбіваецца ля хаты, і гэта кранае за сэрца.

Я католік, вырас у набожнай сям'і, маці мая была глыбокай верніцай, бацька добра ведаў рэлігійныя каноны. Бацькі зь дзяцінства прышчэплівалі мне павагу да людзей і Бога. З Божай дапамогай мне ўдалося шмат што зрабіць за сваё жыццё ў справе адраджэння беларушчыны як у Беларусі, гэтак і ў Літве.

Нягледзячы на службу ў Савецкай арміі і вучобу ў Менскім педінстытуце на гістфаку, дзе была поўная русіфікацыя, дзе ўсе дысцыпліны (за выключэннем этнаграфіі Беларусі) выкладаліся на чужой мове, я не адрокся ад матчынай мовы, бо шаную і люблю яе.

Мая мова

Ідзі, сьвятая наша мова,
Да вёсак, гарадоў і хат,
Няхай пачуе гэта слова
Мой добры сябра і родны брат.
Нясі сьвятло, нясі каганец,
Свой цяжкі крыж і свой ружанец
Сваім сынам у Белу Русь;
Сьмялей ідзі, сьмялей, ня трусь,
Цябе чакаюць нашы дзеткі
У роднай вёсцы, роднай хатцы.
Ты расквітай, як тыя кветкі,
На радасць усім, як роднай матцы.
І зьнікне змрок, і зьнікне хлам,
Пачуўшы роднае тут слова,
І будзе сьвет і тут, і там.
Квітней, гучы, мая ты Мова!

Гэты верш ёсць для мяне гімн роднай мове, і я ганаруся гэтым, хаця і цяплю, як і іншыя людзі, зьдэкі ад манкуртаў.

Як гісторык, я ведаю гісторыю беларускага народа, маю шмат кніжак па гісторыі і культуры Беларусі, якія ня толькі ў май кватэры віленскай, але й у бібліятэцы “Крынічка”, якая месціцца ў бацькоўскай хаце ў засьценку Вашунава, што на Докшыччыне. Сярод кніг маіх на паліцы знаходзіцца і Статут Вялікага Княства Літоўскага. Я добра ведаю этнічныя межы расьсяленьня беларусаў паводле досьледаў навукоўцаў Я.Карскага, М. Доўнар-Запольскага ды Францішка Багушэвіча, які ў сваёй прадмове да “Дудкі беларускай” пісаў: “... гдзе цяпер Беларусь? Там, братцы, яна, гдзе наша мова жывець: ад Вільна да Мазыра, ад Вітэбска за малым да Чарнігава...”. Я сам цяпер жыву ў



Вільні, цяперашняй сталіцы Літвы, зьяўляюся грамадзянінам гэтай краіны, але ёсць у мяне тут па Радзіме, хаця й Вільня для мяне родная. Сюды ў свой час мая маці хадзіла пехатою на Кальварыю, да Вострай Брамы альбо на сьвята “Казюка”.

Мяне чешыць тое, што тут мае землякі, як і я, не цураюцца беларушчыны, а аб'ядноўваюцца ў суполкі, як тыя габрэі. Я стварыў Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны Віленскага краю, і дзейнічае яно пасляхова з 1991 году. Мэта гэтай суполкі – адраджэньне, захаваньне і разьвіццё беларушчыны на спрадвечных беларускіх землях.

Абыякавасьці да лёсу беларускай мовы і краіны ў мяне не было й няма. Жывучы ў Беларусі, я быў сябрам БНФ і нават пэўны час, да пераезду ў Вільню, узначальваў Менскую раённую арганізацыю БНФ “Адраджэньне”, а ў маёй кватэры мясціліся кіраўнічыя органы гэтай суполкі, якія рабілі свой пасільны ўнёсак у справу беларускага нацыянальнага Адраджэньня. Мае дзеці Дзіма і Алесь таксама бралі ўдзел у сьвятой справе – барацьбе за мову і нацыянальныя сымбалі – бел-чырвона-белы сыяг і герб “Пагоня”.

За Беларусь

Пад сыягам бел-чырвона-белым
Пайду я ў бой адважным, сьмелым,
Абараняць лясы і гоні
Пад знакам нашае Пагоні.
О, Беларусь! Мяне ты нарадзіла!
О, Беларусь! Мяне ты ўздавала.
Любіць цябе за гэта мала.
Патрэба ёсць за цябе змагацца,
Каб вольна ты і незалежнай стала,
Пара ўжо за зброю-розум брацца!

Я ведаю і люблю сьпяваць народныя беларускія песьні, а таксама гімны і песьні нашых ваяроў. Я нават сам напісаў гімн сяброў ТБМ Віленшчыны:

Час надышоў за рукі ўзяцца,
За рукі ўзяцца
І на свабоду нам падняцца,
Усім падняцца.
Мы выйдзем шчыльнай грамадой
На бой, на бой, на бой...

Вашунаўскі вальс “Каханьне”

Вясеньняе сонейка грэе зямлю,
А ў небе сьпявае жаўрук.
“Цябе я кахаю, цябе я люблю”, -
так шэпча дзяўчынцы хлапчук.
Край родны, каханы,
Цябе я люблю,
Табе пацалунак ад сэрца я шлю.

У нашай сям'і традыцыйна захоўваюцца нашыя звычкі і абрады, як рэлігійныя, так і народныя. Гэта Каляды, Купальле, Дзяды, Раство Хрыстова, Вялікдзень, хрэсьбіны, вясельле, памінкі. Як узаемадапамога практыкуюцца талака. Ля “Засыянкавай хаткі” у засьценку Вашунава і ў фальварку Сьвіраны (радзіма Ф.Багушэвіча) сябры ТБМ і мясцовыя жыхары сыстэматычна праводзяць такія мерапрыемствы па добраўпарадкаваньні тэрыторыі. Нашыя людзі працавітыя, а гэта радуе і чешыць.

Я памятаю імёны нашых нацыянальных гэрояў. Разам са сваімі аднадумцамі мы ўшаноўваем іхную памяць у назовах вуліц і ўсталяваньні мэмарыяльных табліч.

На Віленшчыне сіламі ТБМ у назовах вуліц ушанаваны Ф.Скарына, Ф.Багушэвіч, Ул.Сыракомля, Б.Тарашкевіч, К.Каліноўскі, А.Міцкевіч. У Сьвіранах-Савічунах мы стварылі Мэмарыял ў гонар Ф.Багушэвіча; там ушанаваны таксама дзесяць беларускіх сьвятароў, сярод якіх А.Станкевіч і В.Гадлеўскі.

Гэтая праца працягваецца.

Я, хаця й католік, бачу ў дзеях сьвятых асьветнікаў нябеснай апякункі Беларусі Эўфрасіньні Полацкай і Кірыла Тураўскага, якія кананізаваныя праваслаўнай царквой, духоўны

подзвіг у імя Бацькаўшчыны і маюся перад імі.

Імя першадрукара Францішка Скарыны носіць нашая суполка, Таварыства беларускай мовы Віленскага краю, мы сабралі багаты матэрыял пра асьветніцкую дзейнасьць нашага першадрукара, а адна з вуліцаў мястэчка Лаварышкі па маёй, як дэпутата Віленскага раёну, ініцыятыве названая ў ягоны гонар.

Трэба спадзявацца, што й асьветнік Францішак Багушэвіч будзе кананізаваны Ватыканам у будучыні, бо ён для нас сьвяты, як і сьвятая нашая мова, пра што пісаў сам паэт: “Нашая мова сьвятая, бо яна ад Бога нам дадзеная”, “Не пакідайце-ж мовы нашай беларускай, каб ня ўмёрлі!”.

Вядомыя мне й імёны Усяслава Чарадзея, Вітаўта Вялікага, Канстанціна Астрожскага, Льва Сапегі, і я, як беларус, ганаруся імі. Штопраўда, гэтыя палкаводцы яшчэ недастаткова ўшанаваныя, але нашая суполка працягвае збіраць пра іх матэрыялы. Трэба зазначыць, што мы ўганаравалі памяць К.Каліноўскага вуліцамі ў Медніках, а таксама сабралі цікавы матэрыял пра ягоную дзейнасьць і аформілі яго ў альбомах.

Таксама я сабраў да дзевяностагодзьдзя БНР багаты і зьмястоўны матэрыял пра дзеячоў Беларускай Народнай Рэспублікі, якія 25 сакавіка 1918 г. абвесьцілі незалежнасьць Беларусі.

У бацькоўскай хаце ў засьценку Вашунава Докшыцкага раёна Віцебскай вобласці РБ стварыў гісторыка-этнаграфічны музэй “Засьцянкавая хатка”, што зьяўляецца моцным асяродкам беларушчыны ўсяго навакольна, а то і ў вялікім маштабе. Тут гучыць песня й малітва на роднай мове, сюды прыходзяць людзі, каб разам са сьвятарамі прайсьці па Вашунаўскай Кальварыі, ажыццяўляючы Крыжовы шлях Госпада Бога нашага Ісуса Хрыста.

У народзе кажуць так: кожны чалавек за свой век павінен выгадаваць сына, пасадыць дрэва й пабудаваць дом. Гэта ўсё з Божаю дапамогай я зрабіў і нават з гакам. Лічу, што ўсё магчымае, у тым ліку, каб быць сапраўдным беларусам, можна зрабіць, калі кіравацца Божымі заповятамі, а для гэтага трэба быць вернікам, хрысьціянінам.

Падсумоўваючы вынікі сваёй працы, хачу зазначыць:

— адкрыцьцё праваслаўнай царквы ў Сеньніцы (Менск) і каталіцкага касцёла сьвятога Бартламея ў Вільні;

— стварэньне ў Сьвіранах-Савічунах (Літва) на радзіме Ф.Багушэвіча Мэмарыяла;

— адкрыцьцё ў бацькоўскай хаце ў засьценку Вашунава гісторыка-этнаграфічнага музэю “Засьцянкавая хатка”;

— выпуск сваіх кніжак “Засьцянкавая хатка”,

“Сьвяты засьценак, родны мой, каханы”, рыхтуецца да выпуска “Крыжовы шлях”;

— ушанаваньне памяці дзесяці беларускіх сьвятароў, у тым ліку А.Станкевіча й В.Гадлеўскага, у Сьвіранах.

А галоўнае — я адчуў сябе сапраўдным беларусам і таму дзякую Богу:

Падзяка Богу

Я дзякую Богу, я веру ў Хрыста.
На гэтую дарогу я стаў неспраста.
Хоць шлях мой у цэрнях,
А крыж мой цяжкі,
Вянок мой у зернях,
А сноп мой важкі.
Маліцеся, людцы, маліцеся, дзеткі, -
Уголас сьпявайце псалмы,
Засьявайце палеткі й будуйце дамы.
Жывіце вы з Богам, любіце людзей.
І ў бацькавай хаце бывайце часьцей.
Паліце вы сьвечкі заўжды на Дзяды,
Малітву прамойце - ня будзе бяды.
І чарку кульніце за продкаў, дзядоў,
І сьвечку пастаўце ў памяць бацькоў.
Яны гэта ўбачаць, бо гэтага ждучы,
І, пэўна, заплачуць, бо жыцьцё не вярнуць.

Амэн

Юры ГІЛЬ

Асяродак віленскай беларускасьці

“Клічам усіх, хто спачувае ідэі адраджэньня 10-мільённага беларускага народа, дапамагчы нам у стварэньні музэя” — гэтак у 1912 годзе са старонак “Нашай нівы” зьвяртаўся да суайчыньнікаў этнограф, архэоляг і грамадзкі дзеяч Іван Луцкевіч.

Праз практычна стагодзьдзе мэту стварэньня беларускага музэя ў Вільні ставіць перад сабою дырэктарка сярэдняй школы імя Ф.Скарыны Галіна СІВАЛАВА:

— У нашай школе ўжо шмат гадоў ёсьць музэй беларускай літаратуры і мастацтва. Некалі сьветлай памяці Лявон Мурашка атрымаў ад музэя імя Пушкіна, які знаходзіўся ў Вільні на гарадзкім баянсе, копіі розных дакументаў пра беларускіх пісьменьнікаў і паэтаў. І калі фонды гэтай установы пераглядалі пасля абвешчэньня незалежнасьці Літвы, то вырашылі, што яны не зусім ўпісваюцца ў канцэпцыю музэя імя Пушкіна. Таму аддалі іх беларусам. Празь некалькі месяцаў вырашылі адкрыць на базе школы, то бок арандаваць памяшканьне пад пэўны музэй, але не знайшлося ні людзкіх рэсурсаў, ні фінансаў, і адказныя за дакуманты асобы перадалі гэтыя матэрыялы нам на карыстаньне. Іх да гэтага часу ніхто не папрасіў назад, і мы на аснове гэтых матэрыялаў зрабілі школьны музэй беларускай літаратуры і мастацтва. Ёсьць у школе яшчэ й карціны, якія падаравалі мясцовыя і зь Беларусі мастакі, складалася цэлая калек-

Дар беларускому народу

ВІЛЬНІЮС. Правительство Литовской ССР решило передать в дар беларускому народу богатейшую коллекцию музейных экспонатов Вильнюсского белорусского музея.

Музейным работникам удалось уберечь от расхищения немецкими захватчиками до 20 тысяч экспонатов и столько же книг, иллюстри-

рующих развитие экономики и культуры Белоруссии.

Большую ценность представляют произведения народных резчиков по дереву, белорусские народные музыкальные инструменты, старинные рукописи, рукописи и первые издания произведений белорусских писателей.

(ТАСС).

Факсімільнае газэты “Советское искусство”, № 4 (936), 22 студзеня 1945 г.

цыя, якая знаходзіцца ў клясах і ў фае другога паверха.

Фонд школьнага музэя беларускай літаратуры й мастацтва, апроч экспанатаў з пушкінскага музэя, складаюць матэрыялы разнастайных досьледаў, праведзеных вучнямі школы і студэнтамі Віленскага педагогічнага ўнівэрсытэту. На думку Галіны Сівалавай, дзякуючы назапашаным каштоўнасьцям, сутнасьць культурнай установы ўжо выходзіць за рамкі звычайнага школьнага музэя:

— Мы-б з задавальненьнем зрабілі музэй беларускага пісьменства, пра дзейнасьць Скарыны, пра гісторыю Беларускай гімназіі. Мне здаецца, калі ўгадаць міжваенны пэрыяд, Беларуская гімназія адкрывалася ў Вільні разам з адкрыцьцём музэя. І я думаю, што тады гэта рабілася вельмі правільна, бо ў двух накірунках ішла справа: людзі пазнавалі сябе, хто яны, і вучні-гімназісты былі пер-

шыя, хто глядзеў усе цікавыя экспанаты, што прыносіліся ў музэй. І цяпер я лічу, што вось гэтага не хапае. Вільні патрэбен сапраўдны музэй, у якім будуць працаваць спэцыялісты, які будзе мець памяшканьне, які будзе ўпісаны ў рэчасьпісы, дзе будзе шмат экспанатаў пра віленскіх беларускіх дзеячоў. Я пляную зрабіць круглы стол і абмеркаваць гэтую тэму з зацікаўленымі людзьмі. Можа, гэта будзе Музэй беларускай асьветы і асьветнікаў, пра асобаў і людзей, якія, пачынаючы ад Скарыны, выдавалі тут кнігі, газэты і часопісы. Гэты пласт становіцца ўсё больш невядомым для большасьці беларускай грамады. Думаю, што ніколі музэяў не бывае шмат. Тым болей, што ў Вільні не хапае музэяў для беларусаў. Мы — вялікая частка гісторыі гэтага горада, і бяз нас Вільня няпоўная. І калі габрэі даўно ўжо гавораць пра сабе, палякі, рускія таксама, і галерэя ў іх ёсьць, то я лічу, беларусам таксама прыйшоў час.

Як віленчукі адзначалі 25 Сакавіка ў розныя гады

Наўрад ці знойдзеца хоць хто-небудзь, хто не разумее важнасці даты 25 Сакавіка для нашай Бацькаўшчыны. Але ня кожнаму вядома, што беларусы Вільні гэты дзень адзначалі і ў савецкія часы. Як тое было, узгадала Галіна ВОЙЦІК-ЛУЦКЕВІЧ:

— Я хачу падзяліцца з вамі ўспамінамі, як у Вільні святкавалі 25 Сакавіка ў розныя часы. Тут такім цэнтрам была Беларуская гімназія, дзе збіраліся ня толькі настаўнікі, ня толькі вучні, але й таксама прадстаўнікі розных палітычных партыяў: грамадаўцы, хрысціянскія дэмакраты, сябры падпольнай Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі. Кожны з іх меў іншую візію вольнай Беларусі, але ўсе аднолькава думалі пра яе незалежнасць. Тады ў Вільні былі яшчэ людзі, якія самі

ўдзельнічалі ў Кангрэсе 1917 году, людзі, каторыя былі сыгнатарами Акта 25 Сакавіка: Антон Луцкевіч, які пасля быў прэм'ер-міністрам БНР, а таксама міністрам замежных справаў, прадстаўляў краіну на Вэрсальскай канфэрэнцыі, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Мікола Шыла, Людвіка Сініцкая, Войцік.

Надыйшоў 1939 год, і тады, хоць вельмі ўжо сціпла, але свята адзначалася. Большасці сыгнатораў Акта 25 Сакавіка ўжо не было. У 1939 годзе былі зноў арышты. Забралі Янку Шутовіча, Адольфа Кліновіча, Янку Багдановіча і шмат іншых. Усякае беларускае жыццё заглохла цалкам. Нават тыя людзі, якія тут былі, не спаткаліся між сабой. Толькі ў 1957-58 гг. калі вярнуліся з лагераў прадстаўнікі малодшага пакалення, Луцкевічы, Зоя Коўш,

пачаліся нейкія зрухі. Спаткаліся то ў Зоі Каўшанкі, то ў Каралёў, але найчасцей у “Лясной хатцы” Зоскі Верас. Яна была цяпер ужо адзінай сьведкай падзеяў тых часоў. Натуральна, не было ніякіх гутарак на палітычныя тэмы. Кожны думаў пра тое, што магло бы быць, чаго ён бы хацеў для Беларусі. Спявалі “Мы выйдзем шчыльнымі радамі”, “Пад гоман вясёлы...”, “Зорачкі”, беларускія народныя песні.

У 1992 годзе, першы раз больш як за паўвеку, мы вельмі ўрачыста адзначалі свята 25 Сакавіка. У залі Літоўскага Драматычнага тэатру. Тады стаялі старшыня Вярхоўнай Рады Літвы Вітаўтас Ландзбэргіс, старшыня Вярхоўнай рады Беларусі Станіслаў Шушкевіч і прадстаўнік беларусаў Літвы Лявон Луцкевіч.

Андрэя СТАРАВОЙТАЎ

Алесь АРКУШ

Віленскія трохрадкоўі

На Гедымінавай гары
пад нагамі турыстаў
шукаю магілу героя.

Няўжо й ты, Вільня,
спадзяешся на літасць
лёсу ў год каня?

Вось і ноч скончылася,
а над Вільняй
ня гаснуць зоркі.

Нічога не пакінуў Вільні —
толькі цмяныя сны,
толькі мрой.

Гукні мяне, Вільня, —
я пачую,
я адгукнуся.

ВІНШАВАЛЬНЫЯ ЛІСТЫ

Валянцін СТЭХ, кіраўнік Віленскага беларускага таварыства палітычных вязняў і ссыльных:

Нас — былых палітычных вязняў і ссыльных, на долю якіх выпалі цяжкія выпрабаванні Калымой і Салаўкамі, Асвенцымам і Бухенвальдам — засталася няшмат. Не ўсім было суджана выжыць у тых неймаверных умовах, не ўсім было наканава дажыць да дзён сённяшніх... Мы страцілі здароўе, але захавалі годнасць і нязменную вернасць ідэалам незалежнасці нашага краю! Са святам Вас! З Днём Волі!



Ларыса ШАПАВАЛАВА, журналістка:

Сярод нас, віленскіх беларусаў, ёсць многа людзей, готовых да нечага далучыцца, а арганізаваць самі - не готовыя. Урэшце рэшт, не ў кожнага і ёсць арганізатарскія здольнасці. Затое мы з задавальненнем падтрымаем добрую справу. Дык вось я жадаю, каб у нашым новым “беларускім” годзе паболей было здольных арганізатараў. Каб паболей было імпрэз, як на дзень памяці К. Каліноўскага. Бо так прыемна адчуць, што мы - беларусы - не адзіны ў гэтым горадзе, і мы — разам!



Раман ВАЙНІЦКІ, прэзydэнт Згуртавання беларускіх грамадзкіх арганізацый у Літве:

Дзякуючы дню 25 сакавіка 1918 г. стварылася Беларусь, ёсць прэзydэнт дзяржавы, ёсць і паслы, і міністэрствы. Я хачу, каб Згуртаваньне было Згуртаваньнем, каб беларусы Літвы ядналися, шукалі толькі лепшае адзін у адным, дапамагалі адзін аднаму. Я лічу, што салідарнасць між нашымі арганізацыямі ёсць. Для беларускай справы ў нас павінны быць адныя інтарэсы. А самае вялікае намаганьне, якое павінна быць ва ўсіх, — гэта захаваць нашу Віленскую беларускую школу. Гэта — адзіная кузня свядомых беларускіх кадраў.



Валеры САВЯНКОЎ, кіраўнік Саюзу беларускай моладзі ў Вільні:

Пажадаць можна толькі спадзяванняў на дэмакратызацыю сытуацыі ў Беларусі, каб былі кадры, гатовыя вывесці краіну на належны дэмакратычны ўзровень. Віленскім беларусам жадаю толькі аднаго: аб'ядноўвайцеся! Рабіце супольныя мерапрыемствы, а то кожны робіць нешта сам сабе. Няхай арганізацыі існуе многа, няхай квітнее сто кветак, абы толькі яны між сабой кантактавалі, не ігнаравалі адна адну.



РУНЬ 'Беларуская газета ў Вільні

Baltarusų laikraštis Vilniuje

Выдаецца з 1997 году
Выходзіць нэрэгулярна
Выдавец: Віленскі цэнтр грамадзкіх ініцыятываў “Дэмакратыя для Беларусі”
Адрас рэдакцыі:
LT-10323 Vilnius-55, Smelio 23-26
Тэлефоны: (+370 5) 261 62 24,
(+370) 604 62591
e-mail: hazetarun@gmail.com
Сяржук Гаўрыленка – рэдактар
Алег Мінкін – літаратурны рэдактар
Павал Саўчанка – сакратар
Наклад 500

Адрас для допісаў:
“Рунь”, LT-10323 Vilnius-55,
Smelio 23-26, Lietuva – Lithuania

Рэдакцыя можа друкаваць матар'ялы, што адлюстроўваюць суджэнне толькі іхніх аўтараў. Меркаваньні рэдакцыі не заўсёды супадаюць з аўтарскімі пазыцыямі.

Рэдакцыя інфармуе аўтараў, што матар'ялы, надрукаваныя ў “Руні”, могуць быць таксама размяшчаныя ў інтэрнэце.